КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

DIGITAL MEDIA:
СТАНОВЛЕННЯ НОВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

за ред. М. М. Поплавського, Л. О. Кочубей

КИЇВ 2020

УДК 316.77:004
D 53

Рекомендовано до друку
Головною Вченою Радою Київського національного університету культури і мистецтв
(Протокол №13 від 26 червня 2020 року)

Рецензенти:
Калакура О. Я. – доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.
Гиріна Т. С. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики, української словесності та культури Університету ДФС України.

Digital media: становлення новітньої комунікації : колект. монографія / за ред. М. М. Поплавського, Л. О. Кочубей. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2020. - 244 с.

ISBN 978-966-602-314-1

Колектив кафедри продовжує висвітлювати питання, присвячені проблемам у сфері зв'язків із громадськістю та журналістики. Провідні держави вже усвідомили необхідність формування нових підходів до відбору, формулювання і поширення інформації, яка б сприяла їхньому позитивному іміджу. Комунікація із сусідами, партнерами, опонентами нині стає визначальним складником міжнародної, міждержавної взаємодії, важливим аспектом іміджу та репутації. Очевидною є необхідність докорінної зміни комунікаційних процесів, що вимагає від їхніх учасників модернізації наявного та створення нового інструментарію, випереджувальних технологій, тому важливим аспектом в процесі обміну інформації стають digital media.

Колективна монографія кафедри зв'язків із громадськістю і журналістики містить розділи, присвячені новітнім тенденціям сучасних комунікацій в інформаційному суспільстві; психологічним впливам у інформаційному просторі; новітнім трендам журналістики та мережевим особливостям digital media. Зокрема, у роботі висвітлюються питання, присвячені новітнім технологіям у виборчих кампаніях, електронній демократії, міжнародним стратегічним комунікаціям у діджитал-епоху, сучасним геобрендинговим комунікаціям, інформаційним війнам, інформаційному тероризму, психологічним трендам глобальної діджиталізації, новітнім трендам журналістики тощо.

Книга зацікавить викладачів, студентів, журналістів, працівників сфери PR, які досліджують проблематику застосування новітніх форм комунікації у сфері зв'язків із громадськістю і журналістики.

ISBN 978-966-602-314-1

© Колектив авторів, 2020
© КНУКіМ, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....5
Поплавський М. М.

РОЗДІЛ І. СУЧАСНІ КОМУНІКАЦІЇ: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ.....10
Кочубей Л. О.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯН І ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 27
Даниленко В. Г.

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В ДІДЖИТАЛЬНУ ЕПОХУ.....49
Зикун Н. І.

СУЧАСНІ ГЕОБРЕНДИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ.....65
Воронова В. В.

РОЗДІЛ ІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

ОНЛАЙН ПРОСТІР ЯК МІСЦЕ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН.....86
Богуш Д. О.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК НОВІТНІЙ ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ 107
Парфенюк І. М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНД ГЛОБАЛЬНОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕДІА.....120
Чужикова В. Г.

III. НОВІТНІ ТРЕНДИ ЖУРНАЛІСТИКИ

ФАКТЧЕКІНГ ЯК НОВИЙ ТРЕНД ЖУРНАЛІСТИКИ.....142
Миколаєнко А. Ю.

НОВИННА ЖУРНАЛІСТИКА В СИСТЕМІ ЗМІ.....163
Гарачковська О. О.

ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....188
Полісученко А. Ю.

IV. DIGITAL MEDIA: МЕРЕЖНІ ТЕХНОЛОГІЇ

АДИКЦІЯ ТА ДЕВІАЦІЇ МЕРЕЖНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНИХ DIGITAL MEDIA.....210
Ситник О. В.

КОМУНІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРИНАЮЧИХ ВІКОН У ІНТЕРНЕТ-МЕДІА: АНАЛІЗ, НЕДОЛІКИ, АЛЬТЕРНАТИВИ.....224
Шашенко С. А.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ.....238

© Зикун Н.І.

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В ДІДЖИТАЛЬНУ ЕПОХУ

Актуальність проблеми

Сучасний світ стрімко втрачає звичні обриси під впливом глокалізаційних процесів, поглиблення інформатизації всіх сфер життєдіяльності людини; усе більшої його відкритості й необхідності гармонізування відносин різною мірою відкритих державних систем; загострення протистояння через небажання деяких учасників міждержавної взаємодії дотримуватися демократичних засад і стандартів у процесі відстоювання власних інтересів; загострення силового протистояння у світі і збільшення кількості міждержавних конфліктів, терористичних актів, проявів екстремізму. «Якщо трендом холодної війни було засекречування, приховування інформації, то сучасний тренд полягає більше в розкритті та поширенні інформації»[1]. Інформаційний простір і держави — його «користувачі» все активніше взаємодіють, водночас змінюючись. Перший набуває ознак мілітаризації, сек'юризації, дипломатизації. Другі змушені вдаватися до нових форм міждержавної взаємодії, шукати способи розв'язання конфліктів нової епохи[2]. Причому нині вирішальна роль належить уже не інформації як масиву даних, а процесу її циркулювання. Тому все більшу увагу науковців і практиків привертає комунікація. Провідні держави вже усвідомили необхідність формування нових підходів до відбору, формулювання і транслювання інформації про себе. Комунікація із сусідами, партнерами, опонентами нині стає визначальним складником міжнародної, міждержавної взаємодії, важливим аспектом іміджу.

1 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 688 с. С.43.
2 Кабанов Ю. А. Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств. Сравнительная политика. 2014. №4. С. 54–59.

Усе бажанішим атрибутом сучасного впливу держав на суміжні країни й зарубіжних акторів із метою просування й захисту своїх інтересів визнається так звана «м'яка сила», концепцію якої запропонував американський політолог Дж. Най[3]. Під «м'якою силою» він розумів форму політичної влади, що полягає в досягненні бажаних результатів на основі добровільної участі, симпатії і привабливості. Сучасні автори її трактують і як засіб досягнення своїх цілей у конфліктних ситуаціях без збройного протиборства[4].

До ключових завдань сучасної міждержавної взаємодії відносять також уникнення асиметричності міжнародного співробітництва[5], тиску на інших суб'єктів міжнародної взаємодії. «Природа сучасних конфліктів показує ефективність асиметричних і непрямих дій у більш широкому сенсі, ніж це визначено симетричними оперативними планами застосування військ (сил), а також швидкого й точкового реагування на ранніх стадіях активації загроз»[6].

Усе більше цінується й дає результати на тривалу перспективу бажання і здатність міжнародних акторів слухати й чути інших, брати до уваги їхні потреби й очікування. Викладене робить очевидною необхідність докорінної зміни комунікаційних процесів: вимагає від їхніх учасників модернізування інструментарію, практикування проактивних, випереджувальних технологій. Тому важливим сегментом внутрішньо- і міждержавних інформаційних обмінів стають стратегічні комунікації. Однак нині лише в США й Великій Британії стратегічно-комунікаційний напрям концептуально й організаційно оформлений на державному рівні. Активно працюють над використанням потенціалу стратегічних комунікацій (насамперед військовими відомствами) у Китаї, Латинській Америці і ЄС»[7]. Актуалізувалося завдання запровадження такого комунікаційного формату й в Україні, яка переконливо означила свої євроінтеграційні наміри. Експерти НАТО, фахівці з європейських країн визнають, що Україна й українці

3 Най Дж. Гибкая власть: как добиться успехов в мировой политике / Дж. С. Най ; пер. с англ. В. И. Супруна. Новосибирск – Москва : Фонд социо-прогност. исслед.: Тренды, 2006. 221 с. С.7.

4 Попова Т. В. Стратегічні комунікації : словник / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан ; Глобал. орг. союзниц. лідерства. Київ : О. С. Ліпкан, 2016. 415 с. С.8.

5 Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. Монографія. Київ : Вадекс, 2019. 442 с. С.6.

6 Кабаненко І. Суспільно-політична живучість: п'ять аспектів. День. 14 грудня 2016 р. № 228. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/suspilno-politychna-zhyvuchist-pyat-aspektiv

7 Воєнна доктрина України: затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015. С.261.

нині перебувають на передовій інформаційної війни, яка є важливим елементом гібридної. До того ж, вони визнають, що Україна вже значно краще готова до протидії пропаганді, ніж це було у 2014 році. Однак системна діяльність у цьому напрямі має продовжуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Напрям, або технологія, «міжнародні стратегічні комунікації» протягом останніх двох десятків років активно розвивається, набуваючи виразних особливостей у різних національних системах. Цей новий комунікаційний феномен по-різному кваліфікується науковцями, однак у загальному вигляді дещо спрощено може бути названий антиподом пропаганди.

Значний масив різномасштабних наукових досліджень українських авторів останніх років формують достатньо повне уявлення про стратегічні комунікації: визначається сутність поняття, засади реалізації, вплив на ефективність державної діяльності; аналізуються окремі складники. Серед них варто виокремити таких дослідників, як: А. Баровська (досвід НАТО у використанні стратегічних комунікацій); Д. Дубов (концептуальний аналіз поняття, порівняння стратегічних комунікацій і пропаганди; захист національного кіберпростору); О. Кушнір (розуміння ролі стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні); В. Ліпкан (поняття та структура стратегічних комунікацій); Л. Пелепейченко (особливості стратегічних комунікацій силових структур); Г. Почепцов (визначення ключових характеристик стратегічних комунікацій); С. Соловйов (спроба окреслення характеристик цього комунікаційного напряму); Є. Тихомирова (стратегічні комунікації в практиці Європейського Союзу); Т. Сівак (стратегічні комунікації в державному управлінні). Достатньо повно охарактеризовані в науковому дискурсі й певні елементи системи стратегічних комунікацій: публічна дипломатія (С. Гуцал); інформаційні операції (О. Литвиненко, В. Панченко); стратегічний наратив як змістова основа (М. Ожеван); М. Шклярук (структура стратегічних комунікацій у системі демократичного державного управління) та інші. Серед досліджень останніх років — і роботи узагальнювального характеру[8].

8 Дзьобань О. П. Стратегічні комунікації: до проблеми осмислення сутності. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 2. С. 254–264.

Системні дослідження, здійснювані науковцями Національного інституту стратегічних досліджень, іншими науковими колективами за організаційної й фінансової допомоги міжнародних фондів і організацій[9], визначають також основні проблеми й першочергові завдання становлення й інституалізації стратегічних комунікацій з урахуванням безпекових пріоритетів європейських партнерів України.

Попри початковий етап інституалізації стратегічних комунікацій і множинності підходів до розуміння явища, напрям уже отримав власне лексикографічне джерело, яке визначає змістовий каркас його розуміння[10]. Це перше в Україні видання новаторського характеру, у якому феномен стратегічних комунікацій розглядається системно, під кутом зору сучасних інформаціологічних та комунікативних стратегій. Воно об'єднує різнорівневі й різнохарактерні одиниці — як усталені й визнані поняття й терміни сфери стратегічних комунікацій, так і окремі одиниці, що мають широке використання в практичній діяльності («спам», «гуглток», «спойлер»), однак із певним сленговим забарвленням. Самі автори називають «родзинкою» словника «формування авторських неологізмів, термінологічного поля стратегічних комунікацій, а також формування категорійно-понятійних рядів, що описують системні явища»[11]. Якщо такий нюанс можна вважати дещо сумнівною перевагою пропонованих термінологічних номінацій, які повинні пройти перевірку практикою й характеризуватися, зокрема, такою ознакою, як конвенційність, то скрупульозне виписування в цьому джерелі сутності поняття «стратегічні комунікації як наукового поняття; напряму практичної діяльності; навчальної дисципліни (на рівні поняття, об'єкта, предмета, мети, завдань, функцій, результатів навчання, міждисциплінарних зв'язків) вважаємо безсумнівним його здобутком[12].

Нині вже з'являються і праці монографічного характеру — про

---

9 Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах: підготовлено за результатами досліджень Центру глобалістики «Стратегія XXI» щодо протидії гібридній агресії Російської Федерації та посилення співпраці України з ЄС і НАТО. За фінансової підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Київ, 2019. 30 с. Електронний ресурс. URL: http://geostrategy.org.ua

10 Попова Т. В. Стратегічні комунікації : словник / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан ; Глобал. орг. союзниц. лідерства. Київ : О. С. Ліпкан, 2016. 415 с.

11 Там саме, с. 4.

12 Попова Т. В. Стратегічні комунікації : словник / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан ; Глобал. орг. союзниц. лідерства. Київ : О. С. Ліпкан, 2016. 415 с. С.350-355.

роль стратегічних комунікацій у геополітичному контексті[13], про паритетність кібербезпеки й комунікаційно-контентної безпеки в інформаційному полі України протягом останніх 15 років[14]. У другій монографії особливий інтерес становить також трирівневий глосарій за періодами (2002–2010 рр; 2014–2015 рр.; 2016–2017 рр.) — у вигляді термінологічного словника й понятійних орієнтирів-характеристик для розуміння комунікаційно-контентної безпеки.

Метою дослідження є уточнення сутності, специфіки, завдань, суб'єктів і інструментів міжнародних стратегічних комунікацій цифрової епохи, зокрема реалізованих через медійне посередництво. Адже нині все помітнішою стає медіатизація суспільної діяльності, зокрема політичних відносин[15].

Актуалізація стратегічних комунікацій у різних країнах відбувалася під впливом загалом доволі схожих передумов, які можна об'єднати за певними особливостями у дві групи: 1) технологічні, як результат науково-технічного прогресу; 2) безпеково-легітимізаційні — як потреба відображати зовнішні загрози й відстоювати власні інтереси.

На основі узагальнення наукових джерел окреслюються передумови розвитку стратегічних комунікацій: інформатизація й використання інформаційних інструментів у військово-політичному й економічному просторі; інтенсифікація збройних конфліктів і зростання терористичних загроз; зміна підходів до формування національних стратегій, іміджу держав; пошук нових дипломатичних інструментів (громадська дипломатія, кібердипломатія)[16].

Для України можна вказати на особливо суттєвий вплив таких чинників, як: 1) перехід низки інформаційних війн РФ проти України в затяжну й безкомпромісну гібридну війну, спрямовану не лише проти України, а і проти цінностей західної цивілізації, важливою зброєю масового ураження, у якій є інформація, маніпулювання нею; 2) визнання доцільності супроводжувати військовий захист

13 Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. Монографія. Київ : Вадекс, 2019. 442 с.

14 Любовець Г.В. Комунікаційно-контентна безпека: проблематика, підходи, етапи становлення : наук. розвідки інформ. простору України за період 2002-2017 р. / Григорій Вікторович Любовець, Валерій Григорович Король. Дніпро : Середняк Т. К., 2018. 461 с.

15 Рибак І. В. Медіатизація політики як ключовий вектор трансформації легітимаційних та делегітимаційних практик в Україні. Гілея: наук. вісн. : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 49. С. 620–628. С.622.

16 Дзьобань О. П. Стратегічні комунікації: до проблеми осмислення сутності. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 2. С. 254–264. С.257.

державних інтересів і невоєнними інструментами; 3) важливість в умовах глобалізаційних трансформацій збереження і транслювання національної ідентичності, зокрема засобами культури, мистецтва, освіти тощо. 4) загостренням інтересу до української історії, духовно-культурної спадщини через невирішеність проблеми національної самоідентифікації українства в умовах неспинної глобалізації; 5) актуальність подолання «розірваності» українського соціуму, консолідованості українства, ефективним інструментом чого могли б стати стратегічні комунікації, спрямовані на внутрішню аудиторію, з використанням актуальних наративів.

Під міжнародними стратегічними комунікаціями розуміють «скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави — публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави»[17]. Логічно, що у вітчизняній практиці термін уперше набув офіційного концептуального закріплення саме в документі, який визначає засади, завдання і стратегію діяльності військового відомства — у Воєнній доктрині України[18] з орієнтуванням на основні контентні засади дефініцій, прийнятих НАТО.

В. Ліпкан, один із визначних дослідників стратегічних комунікацій, формулює дефініцію терміна, відштовхуючись від цілей, суб'єктів та інструментів, з урахуванням зарубіжного досвіду: «узгоджені та скоординовані урядом держави можливості інституціональної структури та інститутів громадянського суспільства, спрямовані на розуміння цільової аудиторії з метою створення, зміцнення, збереження та розвитку сприятливих умов для просування з урахуванням національних цінностей легітимованих національних інтересів, політики та цілей держави через використання узгоджених концепцій, стратегій, доктрин і програм, планів, тем, меседжів, смислів, наративів і продуктів, поєднані та синхронізовані з діями, можливостями, спроможностями та потенціалом усіх елементів системи державного управління»[19].

17 Воєнна доктрина України: затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015

18 Там саме.

19 Ліпкан В.А. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. Електронний ресурс. URL: http://lipkan.com/ponyattya-tastruktura-strategichnih-komunikatsij-na-uchasnomu-etapi-derzhavotvorennya/

Термін «стратегічні комунікації» багатозначний на рівні мовної системи, та в різних сферах суспільної діяльності (військовій, економічній, управлінській) має своє, цілком конкретне значення, дещо відмінне від його сприйняття в інших. Певні особливості його тлумачення простежуються й у різних національних наукових дискурсах. Ми насамперед братимемо до уваги безпековий характер терміна, тобто його використання у сфері міждержавної комунікації з урахуванням воєнного складника. Такий підхід нині актуальний у ситуації, що склалася в Україні: «У системі відносин «армія — громадянське суспільство» особливого значення набуває взаємодія між офіцерами, сержантами й солдатами пресслужб і служб зв'язків із громадськістю з одного боку та журналістами мас-медіа — незалежними «контролерами» — й основними каналами комунікації в суспільстві з іншого»[20].

Ми вважаємо за доцільне також розмежування таких номінацій, як «стратегічна комунікація» — у формі однини — і «стратегічні комунікації» — у формі множини. Аналіз наукових джерел засвідчує домінування саме другого варіанту в значенні комунікації держави й основних її суб'єктів із метою відстоювання своїх інтересів. Різні граматичні варіанти зумовлені неоднаковими підходами до розуміння змістового наповнення номінації: у російському комунікаційному дискурсі термін переважно використовується у формі однини — «стратегічна комунікація», що автоматично перетворює стратегічні комунікації на складник комунікації загалом. Натомість американські автори (Р. Брукс) визнають, що термін значною мірою відноситься до «стратегії», аніж до «комунікацій»[21], українська дослідниця Л. Пелепейченко підкреслює, що термін «стратегічні комунікації» не ідентичний термінам «суспільні комунікації», «соціальні комунікації» чи іншим, у яких ключовим є комунікативний аспект взаємодії[22]. Тобто, ключовим елементом у номінації є саме «стра-

20 Беккер О. Стратегічні комунікації як інструмент, спрямований на просування цілей держави. Голос України. 26 лютого 2020 р. Електронний ресурс. URL: http://www.golos.com.ua/article/328154

21 Богданов С. В. Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления. Государственное управление. Электронный вестник. Вып. 61. Апрель, 2017. С. 132–152. Електронний ресурс. URL: https://elibrary.ru/elibrary_29304828.pdf. С.137.

22 Пелепейченко Л. М. Стратегічні комунікації силових структур України в сучасному соціальному контексті. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2017. № 1(21). С. 34–41. Електронний ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1(21)__7. С.36.

тегічні». Автори окреслюють такі характеристики стратегічності комунікацій: «скоординованість застосування засобів інформаційного впливу на кожному етапі вироблення політики; узгодженість дій державних і недержавних акторів; спрямованість на підтримку мети національного рівня; вивчення і врахування потреб та реакції цільових аудиторій; важливість дотримання зворотного зв'язку із цільовими аудиторіями; трактування дій у фізичному просторі як повідомлень»[23].

Н. Немилівська, директор Центру інформації та документації НАТО в Україні вказує на те, що «*скоординованість і синхронізованість слів і дій є дуже важливими. Точність, швидкість, оперативність, правдивість — усі ці слова характеризують сферу стратегічних комунікацій*» («День». — 13 лютого 2017 р. — № 25)[24].

Починаючи з 2016 року, коли стратегічні комунікації вперше згадувалися в Аналітичній довідці до щорічного послання президента[25], з кожним таким документом (2017, 2018 рр.)[26] більш конкретними й комплексними стають завдання необхідності постійного донесення до світу інформації про Україну як суб'єкта міжнародної взаємодії. Адже попри відкритість інформаційного простору через несформованість української інформаційно-медійної інфраструктури у світі дані про події в Україні значною мірою отримуються через посередництво російських ЗМІ (добре інтегрованих у європейський та й загалом міжнародний інформаційний простір, щедро фінансованих), а відтак — під їхнім кутом зору.

Як напрям державних комунікацій стратегічні комунікації однаковою мірою мають бути спрямовані й на внутрішню аудиторію, яка, однак, в українській практиці недооцінена, що не може не створювати проблем у комунікації урядових структур із власним населенням. Переоцінка цього підходу особливо чітко простежується в Аналітичній доповіді 2017 року, де окремі розділи відведені під аналіз

---

23 Соловйов С. Основні характеристики стратегічних комунікацій. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 1. С. 165-170. Електронний ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_1_26. С.169.

24 Сірук М. Про інструмент взаємодії. День. 13 лютого 2017 р. №27. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci-intervyu/pro-instrument-vzayemodiyi

25 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с. С.4.

26 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с..

зовнішньої політики і внутрішньополітичних завдань і пріоритетів (зміцнення спільної ідентичності громадян; державна мова; політика національної пам'яті; міжрегіональні гуманітарні зв'язки; етнополітичний вимір демократичної консолідації; міжконфесійні відносини)[27], які створюють передумови для успішних внутрішньодержавних стратегічних комунікацій. Про непересічне значення такої діяльності, яка носить превентивний характер, говорять автори й у медійному дискурсі: «*Йдеться про встановлення тісних робочих контактів, координації між різними урядовими структурами і про стратегічні комунікації владних структур із цивільним суспільством, неурядовими організаціями та приватною індустрією. Тісна взаємодія, контакти на різних рівнях підвищуватимуть взаємну довіру й повагу, формуватимуть суспільну солідарність, сприятимуть зміцненню психологічної складової живучості, тобто готовності суспільства захистити власні цінності, ідентичність і обраний шлях розвитку, що, по суті, руйнуватиме базу російського підходу «розгромити противника до початку війни*»» (День. — 14 грудня 2016 р. — № 228)[28].

У технології міжнародних стратегічних комунікацій вважаємо за доцільне розмежування трьох рівнів реалізації, трьох горизонтів, які нині результативно розвиваються: практичного (діяльнісного), покликаного оперативно реагувати на виклики й готувати підґрунтя для формування несуперечливого образу України в міжнародних акторів; наукового (теоретичного, або методологічного), що має на меті вироблення концептуального бачення розгортання такої комунікаційної взаємодії, визначення ефективних її каналів, інструментів; медійного, власне інструментального, як інформування про комунікаційні, освітні, культурні проєкти й зусилля, насамперед, міжнародні; підсилення їхніх ефектів, розширення аудиторії симпатиків і прихильників Української держави; розвінчування ідеологічних і смислових стереотипів, руйнування ворожих деструктивних наративів щодо України[29].

---

27 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с. С.4.

28 Кабаненко І. Суспільно-політична живучість: п'ять аспектів. День. 14 грудня 2016 р. № 228. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/suspilno-politychna-zhyvuchist-pyat-aspektiv

29 Зикун Н. І. Культурна дипломатія у контексті міжнародних стратегічних комунікацій. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. Збірник наукових праць. 2020. Вип.22. С.165–177. С. 166-167

Важливість медійного складника стратегічних комунікацій нині трансльована в публіцистичному дискурсі: «*В новій генерації війн ми бачимо намагання впливати на політиків та економіку, спрямування масованої дезінформації і пропаганди через різні медіа, канали новин та соціальні мережі на маніпулювання свідомістю різних прошарків суспільства*» (День. — 14 грудня 2016 р. — № 228)[30]. Це узагальнення суголосне експертній думці, представленій на сторінках газети «День» уже у 2019 р. — заступник директора Центру передового досвіду в галузі стратегічних комунікацій НАТО Пеетер Талі, визначаючи закономірності сучасного впливу Росії, підкреслює: «*Кремль використовує модель DIME, тобто Diplomacy, Information, Military, Economic (дипломатія, інформація, армія, економіка — ред.). Їхня мета — знаходити тріщини в структурах і явищах, які вони вважають ворожими і збільшувати ці тріщини до великих розломів, розколів. Путінський режим не терпить кооперації, консенсусу й ціннісного підходу*» (День. — 16 листопада 2019 р.)[31].

На основі аналізу декількох десятків різножанрових медійних публікацій 2016–2020 років із провідних українських ЗМІ («Дзеркало Тижня», «День», «Голос України», «Україна Молода») ми простежили основні закономірності й тенденції в підходах до розуміння й оцінки стратегічних комунікацій в українських ЗМІ. Варто констатувати сформованість усвідомлення в суспільстві значення й неминучості переходу до таких комунікаційних форматів у просуванні й захисті своїх інтересів, донесенні до світу своєї позиції.

Т. Попова, аналізуючи стратегічні комунікації США підсумовує, що вони на 20 % складаються зі слів і на 80 % із дій[32]. У публіцистичному дискурсі також підкреслюється така особливість ефективних стратегічних комунікацій, як відповідність декларованих намірів і реальних форматів поведінки. Так, у матеріалі в газеті «День» (День. — 9 вересня 2015 р. — № 162) Наталія Немилівська, директор

30 Кабаненко І. Суспільно-політична живучість: п'ять аспектів. День. 14 грудня 2016 р. №228. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/suspilno-politychna-zhyvuchist-pyat-aspektiv.

31 Путінський режим не терпить кооперації, консенсусу і ціннісного підходу, – науковець НАТО. День. 16 листопада 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/news/161119-putinskyy-rezhym-ne-terpyt-kooperaciyi-konsensusu-i-cinnisnogo-pidhodu-naukovec-nato

32 Попова Т. В. Стратегічні комунікації у США: 80% реальних дій і лише 20% слів. Детектор Медіа. 13 жовтня 2017 р. Електронний ресурс. URL: https://detector.media/infospace/article/130925/2017-10-13-strategichni-komunikatsii-u-ssha-80-realnikh-dii-i-lishe-20-sliv/

Центру інформації та документації НАТО, говорила, оцінюючи Дорожню карту партнерства в галузі стратегічних комунікацій України й НАТО: «*У широкому сенсі — це обмін не лише словами, але й реальними діями в прагненні забезпечити досягнення стратегічних цілей країни шляхом просування спільного мислення, що має бути притаманне усім складовим держави й на всіх рівнях національної політики і стратегії, забезпечуючи обмін інформацією й досвідом із залученням лідерів, експертів у галузі комунікації, виконавців і зацікавлених сторін».* Уже в лютому 2017 року, підводячи певні підсумки реалізації документа, вона ж у матеріалі «Про інструмент взаємодії» (День. — 13 лютого 2017 р. — № 25) визнала помітний прогрес у розвитку напряму, вказала на досягнення на концептуальному рівні (закріплення поняття стратегічні комунікації в документах стратегічного значення (Воєнна доктрина; Стратегічний оборонний бюлетень; Послання президента до Парламенту (мається на увазі — 2016 р.); схвалення Доктрини інформаційної безпеки), у практичній площині: «*ми спостерігаємо зміну ментальності й культури щодо стратегічних комунікацій», «розуміння потреби скоординованості слів і дій — від найвищого рівня керівництва держави до рівня батальйонів*»[33].

До того ж, нині вже йдеться і про доцільність формування спільних інституціалізованих стратегічних комунікацій країн Східного партнерства (Грузії, Молдови та України). Це мало б сприяти «*дотриманню найвищих стандартів достовірності й етики в урядових комунікаціях*», забезпечити довіру до них — йшлося в матеріалі, опублікованому в «Голосі України» 20 вересня 2017 р.[34].

Напрям стратегічних комунікацій, переживаючи в Україні етап розвитку й інституалізації, водночас неминуче має відгукуватися на позасистемні виклики: зміну пріоритетних каналів комунікації, оновлення інструментарію, типологічні характеристики аудиторії. В умовах стрімкої діджиталізації особливо важливими стають відповідальні комунікації, оскільки технологічні досягнення інформаційного суспільства водночас роблять його більш

33 Сірук М. Про інструмент взаємодії. День. 13 лютого 2017 р. №27. Електронний ресурс. URL: https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci-intervyu/pro-instrument-vzayemodiyi

34 Як боротися з російською дезінформацією – Atlantic Council. Дзеркало тижня. 12 липня 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/yak-borotisya-z-rosiyskoyu-dezinformaciyeyu-atlantic-council-317220_.html

вразливим до транскордонних впливів через звуження можливостей державного контролю за інформаційними потоками. Дослідники визнають, що «Розвиток і доступність засобів масової інформації, соціальних мереж та персональних комунікаційних засобів спростили здійснення агресором інформаційно-пропагандистського впливу на суспільство, а от створення захисного щита для суспільства країни-жертви ускладнилось»[35]. Причому нині канали такого впливу розширюються: *«І якщо раніше впливи РФ обмежувалися застосуванням лише традиційних медіа, традиційних форм деструктивної діяльності, то тепер завдяки використанню кіберпростору Кремль отримав можливість створити нові, конвергентні, методи тиску»*[36]. Нині важливі інформаційні битви й сутички переміщуються саме в кіберпростір, використовуючи приватні платформи, соціальні мережі. Автори визнають, наприклад, що Facebook у наші дні «зі звичної соціальної мережі перетворився на інтерактивного пропагандиста, агітатора та організатора мас»[37]. Для об'єднання користувачів за інтересами Facebook пропонує вибір із трьох типів груп — «відкриту», «закриту» та «секретну», різниця між ними полягає в опціях доступу до текстів[38]. Пости в закритих групах бачать лише учасники спільноти, яких потрібно додавати вручну. Секретні групи не помітні в пошуку, а їхні підписники додаються адміністратором. Саме така «групова» структура робить мережі найбільш придатними для концентрованого цілеспрямованого впливу, який важко відстежувати й коригувати. Про це все частіше йдеться в матеріалах «Дзеркала Тижня»: «*Високий рівень довіри в групах, часто організованих навколо однієї теми або з одного боку політичного спектру, прискорює поширення низькоякісної інформації та відвертої брехні, а здатність соціальних мереж,*

35 Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах: підготовлено за результатами досліджень Центру глобалістики «Стратегія XXI» щодо протидії гібридній агресії Російської Федерації та посилення співпраці України з ЄС і НАТО. За фінансової підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Київ, 2019. 30 с. Електронний ресурс. URL: http://geostrategy.org.ua. С. 26

36 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с. С.48.

37 Юркова О. FACEBOOK як новий тип історичного джерела:спроба характеристики та практичні завдання архівування документів. Електронний ресурс. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sidptm_2015_25_4.pdf С.31

38 Там саме, с. 41.

журналістів та дослідників відслідковувати потік цієї інформації низький, враховуючи налаштування конфіденційності цих груп. У всьому світі групи все частіше використовуються для організації дезінформаційних кампаній або, що ще гірше, для координації розпалювання ненависті й насильства»[39] або в іншій публікації 25 лютого 2019 р. «Дзеркало Тижня» наводить думку відомого ученого Г. Почепцова: «*Якщо державну комунікацію можна відкинути як пропагандистську, то повідомлення друга або знайомого, навпаки, отримує поширення, оскільки це думка близької по духу людини*»[40]. Особливо великі можливості для такого ненав'язливого й малопомітного на перший погляд впливу має Instagram. «Instagram може стати новим фронтом в інформаційній війні — The Economist» — така промовиста назва публікації в «Дзеркалі Тижня» від 3 січня 2020 року. Ця мережа лише за два роки (2016–2018) вдвічі збільшила кількість користувачів — від 500 млн до 1 млрд. Серед особливостей, які роблять її хорошим каналом для маніпулятивного впливу, зокрема й із використанням дезінформації, називають: 1) поєднання тексту й зображальних (візуальних) елементів; 2) простоту перепощування матеріалів інших користувачів; 3) «репутацію» місця для «несерйозних», «легковажних», «ліричних» публікацій (заходів сонця, чашок кави, молодих «лідерів думок» тощо), а через це — і 4) послаблення «захисту» користувачами, менша кількість «запобіжників», фільтрів для недостовірної інформації (зокрема в порівнянні із Facebook)[41].

Головними кіберзагрозами, на думку єврокомісара з питань безпеки Джуліана Кінга, нині є «*комп'ютерні віруси, онлайн-пропаганда тероризму, а також спроби маніпулювати громадською думкою за допомогою фейкових новин*»[42]. Європейські

39 Як боротися з російською дезінформацією – Atlantic Council. Дзеркало тижня. 12 липня 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/yak-borotisya-z-rosiyskoyu-dezinformaciyeyu-atlantic-council-317220_.html

40 Тепер держави впливають на людину через друзів в соцмережі – експерт. Дзеркало тижня. 25 лютого 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/teper-derzhavi-vplivayut-na-lyudinu-cherez-druziv-v-socmerezhi-ekspert-303787_.html

41 Instagram може стати новим фронтом в інформаційній війні — The Economist. Дзеркало тижня. 3 січня 2020 року. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/TECHNOLOGIES/instagram-mozhe-stati-novim-frontom-v-informaciyniy-viyni-t-e-economist-334677_.html

42 Єврокомісія розробила план протидії російській дезінформації. Дзеркало тижня. 5 грудня 2018 рік. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/yevrokomisiya-rozrobila-plan-protidiyi-rosiyskiy-dezinformaciyi-296195_.html

інституції визнають необхідність збільшення фінансування антипропагандистських, антидезінформаційних і фактчекінгових проєктів. Причому, основний акцент робиться не на дзеркальному відображенні пропагандистських атак, не на контрпропаганді, а на превентивній діяльності, що унеможливлює поширення такого роду інформації. «*Ми повинні вкладати більше коштів в інструменти, які вже є в нашому розпорядженні, з прицілом на розширення прав і можливостей окремих осіб, а не на нескінченну перевірку фактів або гру в хуліганство», — вважає науковий співробітник Центру Вілсона в Інституті Кеннана Ніна Янкович*[43]. Експертка формулює низку першочергових завдань для Конгресу США, який, за її оцінюванням, доволі неповороткий і неоперативний у відображуванні російської дезінформації: 1) розвиток цифрової грамотності, критичного мислення, вироблення імунітету до «теорії змов» (що важливо не лише для прямого реагування на російські впливи, а і для розвитку й підтримування демократії загалом); 2) культивування «всебічної, заснованої на фактах, безпартійної журналістики як суспільного блага» (за зразками Радіо Свобода, «Голосу Америки»); 3) інвестиційна підтримка місцевих незалежних ЗМІ, які в цифрову епоху інтернет-реклами борються за свою аудиторію і прибуток (це завдання вкрай важливе і для України з її більш глибинними проблемами локальної й гіперлокальної журналістики, яку, однак, життєво важливо зберегти як голос ОТГ в умовах адміністративної реформи); 4) освітньо-просвітницькі, тренінгові проєкти для обміну досвідом щодо американського управління, цінності та культури буквально «з перших вуст» для країн, «що знаходяться на передньому краї інформаційної війни»[44]. Реалізація таких завдань — єдиний спосіб нині покращити ситуацію в інформаційно-комунікаційному просторі. Адже обмежувальні заходи не дають бажаного результату з об'єктивних причин: «*Повністю блокувати інтернет-ресурси в наш час неможливо, а на місце заблокованих прийдуть нові*»[45]. Як приклад автор наводить швидке зростання популярності Телеграм-каналів

43 Як боротися з російською дезінформацією – Atlantic Council. Дзеркало тижня. 12 липня 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/yak-borotisya-z-rosiyskoyu-dezinformaciyeyu-atlantic-council-317220_.html

44 Там саме.

45 Будь-які обмеження в інформаційному світі можуть бути лише частковими – депутат. Дзеркало тижня. 30 листопада 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/UKRAINE/bud-yaki-obmezhennya-v-informaciynomu-sviti-mozhut-buti-lishe-chastkovimi-eks-deputat-331465_.html

через блокування контенту Facebook: «*Там, на відміну від соцмереж, «зняти контент» практично неможливо, і саме туди переміщаються різні групи для «зливу» сумнівної інформації… Будь-які обмеження в інформаційному світі — заходи лише часткові. Адже заборону соцмереж легко обійти за допомогою того ж таки VPN, а телеканали можна дивитися в інтернеті або через супутник», — пише депутатка*»[46].

Однак такі заходи не дають швидкого результату, неповоротка демократія, необхідність вислухати й урахувати думку кожного члена спільноти «*стримує протистояння проти пропагандистських впливів — коли «російський диктатор швидко приймає рішення про наступ, Захід складає довгострокові плани і влаштовує дискусії, як оборонятися», «міжнародна демократія не приймає швидких рішень, і в цьому її неефективність*»[47].

Така ситуація неминуче впливає на розвиток стратегічних комунікацій, а саме на переорієнтування щодо провідних каналів транслювання основних меседжів: «Поява «нових медіа» (інформаційних агентств, соціальних мереж, електронних газет і журналів, блогів, мобільних телефонів) дає можливість більш ефективно проводити роботу в галузі стратегічних комунікацій», однак і породжує нові проблеми (стратегічні комунікатори «не можуть повною мірою керувати посланнями до цільової аудиторії»), висуває нові завдання»[48].

Кібербезпека нині є одним із основних елементів системи стратегічних комунікацій із 17, які прийняті за стандарт стратегічних комунікацій НАТО. Саме кібербезпека — один із декількох, яким в Україні приділяється пильна увага — разом із публічною дипломатією, зв'язками з громадськістю, інформаційно-психологічними операціями, що засвідчує аналіз низки концептуальних документів[49].

---

46 Там саме.

47 НАТО втомився боротися з Росією так і не почавши це робити – The Guardian. Дзеркало тижня. 5 лютого 2015 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/WORLD/nato-vtomivsya-borotisya-z-rosiyeyu-tak-i-ne-pochavshi-ce-robiti-the-guardian-163377_.html

48 Дзьобань О. П. Стратегічні комунікації: до проблеми осмислення сутності. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 2. С. 254–264. С.261

49 Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». Київ : НІСД, 2016. 688 с. ; Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с.; Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 688 с

Висновки

Отже, заходи з розвитку стратегічних комунікацій мають охоплювати дві групи дій: 1) системну боротьбу з пропагандою (насамперед, онлайн), усвідомлюючи, що вона потребує збільшення ресурсів (фінансових і людських); 2) покращення компетенції самих користувачів (тренінги, школи, лекції, інші освітні проєкти, фінансовані міжнародними фондами і громадськими організаціями). 3) об'єднання зусиль європейських країн із вибудовування спільної системи відсічі російській, і загалом — антидемократичній пропаганді. Ключовими елементами, на які мають спрямовуватися зусилля, услід за іншими авторами, вважаємо такі: ЗМІ (як джерела інформації), технології (як механізм передачі), споживач (аудиторія)[50]. Маючи достатньо потужну нормативно-правову базу й організаційну структуру в організації кібербезпеки, Україні варто, на думку експертів, «відходити від риторики й техніки "впливу"»[51], переходячи до взаємодії всіх зацікавлених сторін — з урахуванням очікувань та інтересів усіх акторів міжнародної стратегічної комунікаційної взаємодії.

На перспективу актуальними є дослідження рівня сформованості і практичної реалізації елементів стратегічних комунікацій з огляду на сучасні виклики.

50 Будь-які обмеження в інформаційному світі можуть бути лише частковими – депутат. Дзеркало тижня. 30 листопада 2019 р. Електронний ресурс. URL: https://dt.ua/UKRAINE/bud-yaki-obmezhennya-v-informaciynomu-sviti-mozhut-buti-lishe-chastkovimi-eks-deputat-331465_.html

51 Карпюк Г. Брехня як зброя: хто і навіщо поширює фейки та як цьому чинити спротив. Україна Молода. Електронний ресурс. URL: 18 грудня 2018 р. https://umoloda.kyiv.ua/number/3400/188/128971